

GAGYAPÁTI

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV
2017

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés, köszöntő

II. A település bemutatása

II.1. A térség, település helye a térségben

II.2. A település szerkezete

II.3. A település történeti adatai

III. Településkép, településkarakter

III.1. A táj karaktere

III.2. Az épített környezet általános karaktere

III.3. A lakóépületek építési korszakai

III.4. A hagyományos parasztház

III.5. A XX. század második felének lakóépületei

III.6. Építészeti részletek

III.7. Középületek

III.8. Utcák, terek, közterületek

III.9. Szobrok, fészületek, utcabútorok

III.10. Kerítések

III.11. Melléképületek, gazdasági épületek a lakóportán

III.12. Gazdasági, ipari épületek

III.13. Külterületi épületek

III.14. Reklámhordozók és egyéb műszaki berendezések

III.15. Műszaki infrastrukturális létesítmények

III.16. Növényzet

IV. Karakterterületek lehatárolása

IV.1. sz. karakterterület: „Apáti”

V. Hivatalosan védett értékek

V.1. Tájértékek

V.2. Örökségvédelem

V.2. Helyi védelem

VI. Építészeti ajánlások

VI.1. Javaslat helyi védelemre

VI.2. Általános ajánlások

VI.3. Karakterterületenkénti ajánlások

VI.4. Közterületi ajánlások

VI.5. Reklámhordozók, egyéb műszaki berendezések

I. Bevezetés, köszöntő

A nevében a gagyai bencés kolostor apátjainak emlékét őrző település a Cserehát egy kiszélesedő patak völgyében települt. A völgy csodás, egymással harmóniában lévő természeti és épített környezetet őriz.

Reményeink szerint a maga eszközeivel jelen arculati kézikönyv, amelyet a 2016. évi LXXIV. törvény felhatalmazása és kötelezése révén készítünk, segít ennek az értéknek a megőrzésében. A könyvben szeretnénk megmutatni a csereháti Gagyapáti építészeti és környezeti értékeit, meghatározni, azonosítani a település karakterét, annak jellegzetes jegyeit. Ezáltal útmutatóként is szolgálni az itt tervezett építésekhez, a településképp, a környezet alakításához mindenkinek, a település polgárainak, döntéshozóinak, szakembereknek.

II. A település bemutatása

II.1. A térség, település helye a térségben

A Cserehát szelíd lankáival, ligetes erdeivel, a dombok és az erdők közt megbújó falvaival, a vidéket elárasztó békességgel és nyugalommal, a csenddel, távol a nagyvilági nyüzsgéstől maga is a csoda. Mintha egy falusi turisztikai prospektus elevenedett volna meg, de ez itt hamisság nélküli valóság. Azonban, amíg az idelátogatóknak föltöltődési, nyaralási, elvonulási lehetőség, addig az itt élőknek a mindennapi valóság, a hétköznapokkal és ünnepnapokkal együtt. A haza, az otthon. Itt szeretnek és szeretnének, itt akarnak élni. A külvilágnak, a társadalomnak és az államnak is felelőssége, hogy itt is megkapják az állampolgárok, ami jár, hogy legalább a külső körülmények ne nehezítsék a megmaradást, az ittélést.

A Cserehát az Északi-középhegység kelet-nyugati irányú láncolatában a Zempléni-hegységet és a Bükköt összekötő dombvidék. Észak-déli viszonylatban a Gömör-Szepesi Érchegység és az Alföld között képez átmenetet. Nagyrészt erdővel borított, nevét is a ma is sok helyen megtalálható csertölgyesekről kapta. A Hernád és a Sajó, Bódva folyók völgyei között terül el. A dombvidék átlagos magassága 250-300 m.

A terület Trianon előtt a Kassa központú Abaúj-Torna vármegyéhez, azon belül legnagyobbbrészt a Szepsi székhelyű Csereháti, kisebb részben a Szikszói és a Tornai járáshoz tartozott. A Kárpát-medence egykori közigazgatási egységei a környezeti, domborzati, természeti adottságokhoz igazodóan alakultak ki, így leszögezhető, hogy Trianonnal a térség leszakadt, északra lévő, ma Szlovákiához tartozó természetes központjairól. Észak felé a határ, az ország belseje felé pedig a távolság és a vidék magára hagyása tette elzárttá.

II.1. A település szerkezete

Az egykori egyutcás völgyi falu a jelentős megfogyatkozás eredményeképpen ma szeres, szórt formát mutat.

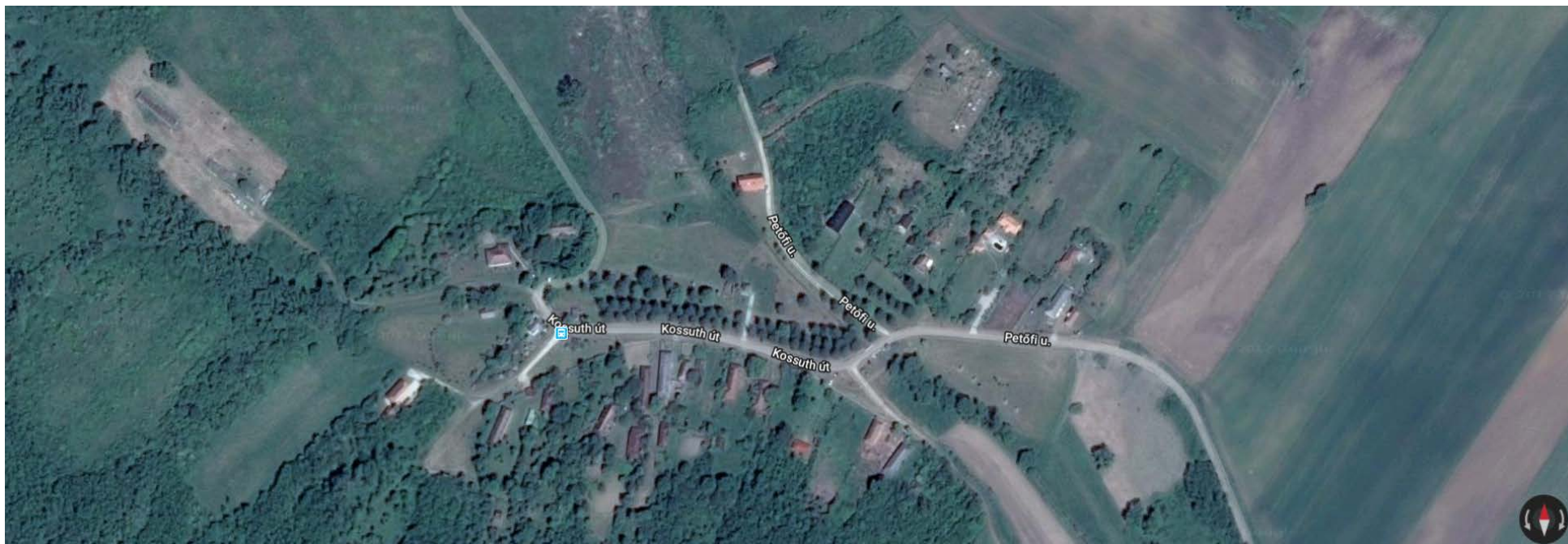
Első katonai felmérés (1763-1787)

Második katonai felmérés (1806-1869)

Google térkép 2017

II.1. A település történeti adatai

A település első okleveles említése 1256-ból ismert.

A falunak 1896-ban 26 háza és 119 fő, lakosa volt.

Ma a lakosok száma viszont már csak 19 fő, a lakások száma 14 db. (2017-es adat – KSH)

A település közigazgatási területe 323 hektár.

A község egykor az Abaúj-Torna vármegyei Csereháti, ma a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Encsi járáshoz tartozik.

III. TELEPÜLÉSKÉP, TELEPÜLÉSKARAKTER

III.1. A táj karaktere

Az Apátit övező táj részben erdős, részben művelés alá vont dombvidék.

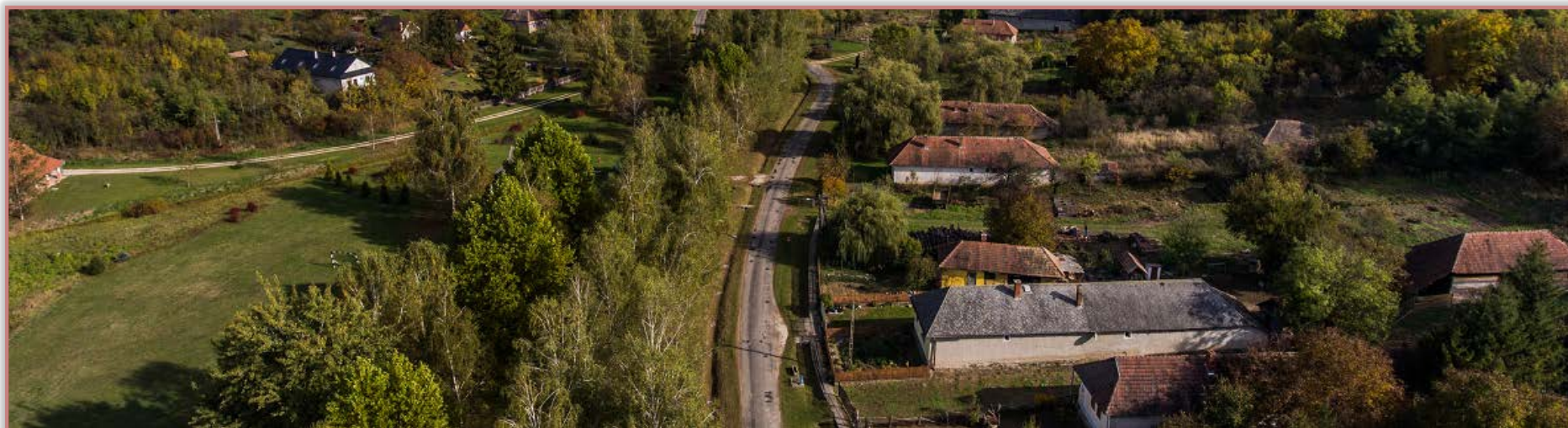
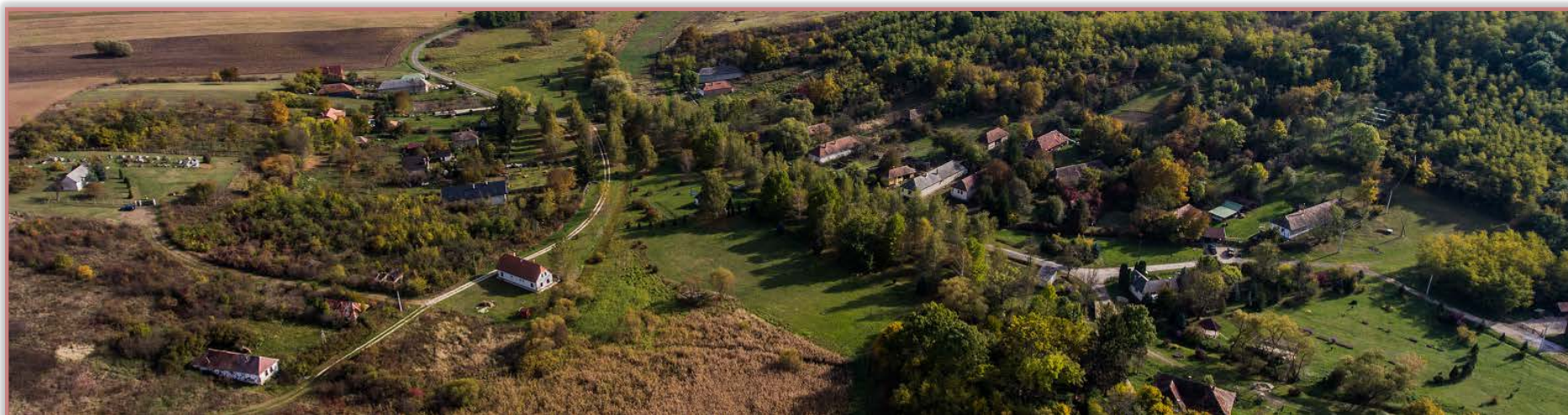

III.2. Az épített környezet általános karaktere

A teljes település egységes, hagyományos csereháti arculatot őriz.

III.3. A lakóépületek építési korszakai

Miután a település épületállományának a döntő többségét a lakóházak teszik ki, így ezek különböző generációi jelentik a leghangsúlyosabb karakterképző építészeti elemet.

A történelem folyamán, általában véve, magyar falu épületállománya és így arculata, többször is változott. Pamlény építészete többé-kevésbé igazodott, megfelelt az általános trendnek, de tapasztalhatók eltérések is.

A XIX. század végéig általában a magyar falusi parasztház többnyire földfalazatú (vályog, vert, v. tapasztott), esetleg kőfalazatú, szalma-, zsúp-, fa- és egyéb növényeredetű fedéssel ellátott, hagyományosan kettő-, vagy háromsztatú, tornác nélküli.

III.4. A hagyományos parasztház

A magyar népi kultúra fénykorában XIX. század végén országosan is megújul a magyar parasztház, változatlan alaprajzi kialakítással, de már jellemzően téglafalazattal, cserépfedéssel és ami a legfontosabb, tornáccal újul meg.

A XX. század fordulóján kezdik többségében fölváltani a fatornácokat a falazott oszlopokkal kialakítottak.

Föltehetően ekkor alakul ki az egész Cserehátra jellemző füstlikas, ritkábban (inkább a tornai részen) kontyolt, utcára merőleges gerincű nyeregtetővel fedett, tornácos parasztház. A tornác már általában falazott oszlopos.

Föltételezésünk szerint, amíg a faoszlopok voltak használatban, addig általánosan elterjedt lehetett az előtornác, azaz a tornác befordítása az utcai, rövidoldali homlokzat elé is. A faoszlop falazottra váltásának egyik lépcsője, amikor csak a legelső, a sarkon lévő oszlop falazott (ez esetben nincs előtornác), s a többi megmaradt fának. Így az utca felé módosabb homlokzatot mutat a ház.

Arra is van azonban példa, hogy az előtornác is falazott oszloppal valósul meg.

Ez, az előbbieken taglalt XX. század eleji parasztháztípus nagy számban fönmaradt, s ma ez testesíti meg a hagyományt Apátiban.

III.5. A XX. század második felének lakóépületei

A szocializmus időszakának elején még a hagyományos formájú házakat építették, csak kevésbé díszes formában. Utána két nagy átépülési hullám következett országosan a magyar falu arculatában, ezek azonban Gagyapátit érdemben nem érintették. Az elzártság miatt Apátiban ebben az időszakban ilyen jellegű házak nem épültek.

Kortárs építészet

III.6. Építészeti részletek

Tornác

A térségben jellegzetes tornácforma a háromkaréjú (v. más néven lóhereívű) boltíves nyílású. Ez a tornáctípus szinte egész Észak-Magyarországon nagyszámban előfordul, Borsodtól Zemplénig. Eredetére biztos forrásunk nincs, de föltételezzük, hogy a görög-katolikusok fejezték ily módon ki hovatartozásukat házukon is. Ezzel szemben a református és római katolikus magyarság inkább egyenes záródású tornácokat épített. A tornácoszlopok általában falazottak, négyszög keresztmetszetűek és díszítetlenek, tagozat (fejezet, lábazat) nélküliek. Az országos jelenséggel ellentétben ezen a vidéken a tornácok sehol sem kerültek utólagos beüvegezésre.

Tető

Bár a Csereháton inkább a füstlikas kialakítású tető jellemző, de előfordul a teljes kontyolás is. Az oromfalas megoldás viszont egyáltalán nem jellemző.

A házak füstlikas oromzatai deszkázottak, bennük fűrészelt évszám, vagy egyéb motívum, pl. kereszt, vagy kettőskereszt.

A tetők fedése jellemzően cserép, vagy azbesztes szabványpala. A régebbi fazsindelyre és természetes palafedésre nem találunk példát. A bitumenes zsindelyes, vagy a trapézlemezes fedés idegen a környezetben.

Nyílászárók

A hagyományos XX. század eleji parasztházak ablakai szép mives asztalosmunkák.

Vakolatarchitektúra

A vakolatarchitektúra (vakolt díszítés) nem túlságosan elterjedt, az épületek általában egyszerűek, díszítetlenek. Nem is volt szükség a díszítésre, mivel a házak arányossága már egyszerűségében is harmonikus szép megjelenést eredményezett. Egy-két épület azonban díszített.

Színezés

Hagyományosan a parasztházak fehérre meszeltek voltak. Napjainkra jelentősen átszínezésre kerültek. Nem idegen a színezés, de az eredeti házakhoz az eredeti fehér szín illik leginkább. Nem találtunk eredeti példát a térség más falvaira egyébként jellemző vöröses barna színezésre, lehetséges, hogy itt ez nem volt hagyomány.

III.7. Középületek

A XX. századig a magyar falu szinte egyetlen középülete a templom volt, illetve ide számíthatjuk a kúriákat, paplakokat is. Ha voltak is egyéb közösségi funkciók, pl. kocsmá, azok is inkább lakóházakban, vagy azokhoz hasonló épületekben nyertek elhelyezést.

A modernizációval a XX. századra megjelentek egyéb középületek is, a paletta színesedett.

Szagrális épületek

Kúriák

Egyéb középületek
Nincsenek.

III.8. Utcák, terek, közterületek

III.9. Szobrok, feszületek, utcabútorok

III.10. Kerítések

A hagyományos kerítés fából készült, köszönhetően a környező erdők biztosította alapanyagának. Ezek jellemzően áttört léckerítések. Hagyományosnak tekinthető a beton lábazattal beton oszlopok közötti lecezett mezős kialakítás. A leceket hagyományosan barnára, vagy zöldre festették.

III.11. Melléképületek, gazdasági épületek a lakóportán

Több portán megtalálhatók a lakóházak mögött a gazdasági épületek. A magyar falusi porta hagyományaihoz illően a lakóház folytatásában, hosszanti irányban. A hátul keresztbe fordított csűr, pajta nem jellemző. Több helyen megvan az egykori nyári konyha is.

III.12. Gazdasági, ipari épületek

Nincsenek.

III.13. Külterületi épületek

Nincsenek.

III.14. Reklámhordozók és egyéb műszaki berendezések

Mivel a településen kevés a cég, a vállalkozás, így cégek, cégfeliratok csak elenyésző számban, reklámhordozók szinte egyáltalán nem találhatók.

III.15. Műszaki infrastrukturális létesítmények

Hidak

Átereszek

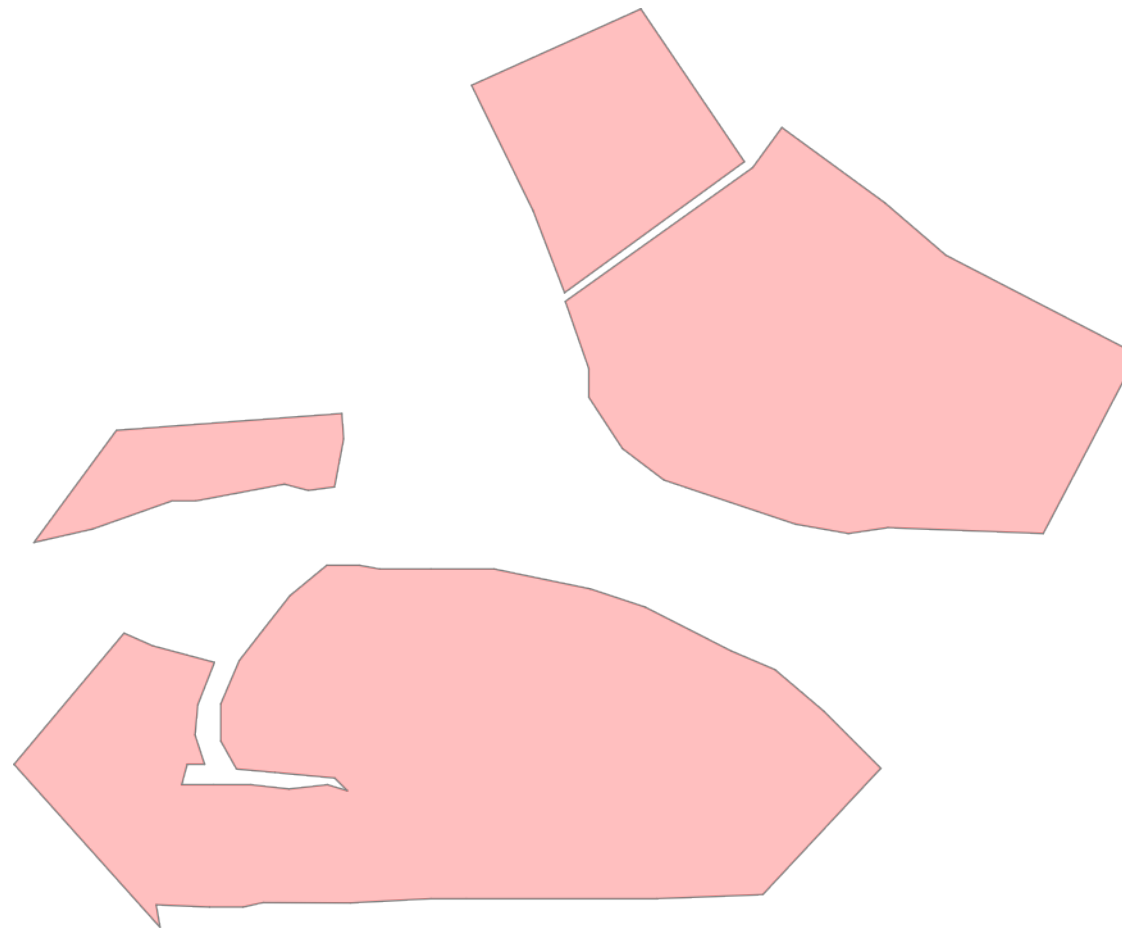
III.16 Növényzet

IV. KARAKTERTERÜLETEK LEHATÁROLÁSA

IV.1. sz. karakterterület: „Apáti”

IV.1. sz. karakterterület: „Apáti”

A település egésze ("egyutcája") egységes beépítéssel és arculattal.

V. HIVATALOSAN VÉDETT ÉRTÉKEK

V.1. Örökségvédelem

Az illetékes örökségvédelmi hatóság adatszolgáltatása alapján Gagypátiban országos örökségvédelem alatt álló érték nem található.

V.2. Tájértékek

Az Országos Területrendezési Terv védelmi övezetei közül az „Országos ökológiai folyosó” övezete érinti Gagypáti közigazgatási területét.

Az Aggteleki Nemzeti Park Gagypátiban a következő tájértékeket tartja nyilván:

- 1.) Nádból készült gazdasági épületek
- 2-3.) 2 db hagyományos lakóház
- 4.) Harangláb
- 5.) Magas-hegyi geodéziai alappont

V.3. Helyi védelem

A település hatályos szabályozási terve (Provincia Kft. Miskolc, Soltész Jánosné felelős tervező 2004) a következőket helyezte egyedi helyi védelem alá:

Lakóépületek:

Kossuth utca 9. (hrsz: 53)
Kossuth utca 10. (hrsz: 53)
Kossuth utca 11. (hrsz: 52)
Kossuth utca 14. (hrsz: 49)
Kossuth utca 15. (hrsz: 48)

Kossuth utca 16. (hrsz: 31)
Petőfi utca 1. (hrsz: 17)
Petőfi utca 5. (hrsz: 11)
Petőfi utca 10. (hrsz: 4)

Középületek:

Általános iskola, Kossuth utca 17. (hrsz: 32)
Polgármesteri Hivatal

Egyéb:

Kőkereszt a temetőben

VI. ÉPÍTÉSZETI AJÁNLÁSOK

VI.1. Javaslat helyi védelemre

Helyi védelemre javasoljuk a következőket.

Fölsorolt hivatalos védettség alatt álló objektumok mellett értéknek tartjuk továbbá a következőket:

Építészeti hagyomány:

Csereháti füstlikas, tornácos lakóház

Előtornácos háztípus

Földszintes, utcára merőleges gerincű, 38 fok körüli tetőlejtésű, oldalhatáronálló beépítési mód

Léckerítések

Területi védelemre javasoljuk a település belterületének egészét, de legalábbis meghatározó karakterterületbe sorolását.

VI.2. Általános ajánlások

A település egységes dombvidéki falu arculatát mutatja. Javasolt az egység és az arculat őrzése, az építészeti és arculati minőség megőrzése. Javasolt a falusias jelleg megőrzése. Szinte kizárólagosan előnyben kell létesíteni az utcára merőleges gerincű, füstlikas, vagy kontyolt oldalhatáronálló beépítési módot.

A lakóépületek inkább földszintesek legyenek, a tetőterek beépíthetők. A tetőnél általában a 38 fok körüli lejtésű javallott. A mediterrán és az amerikai típusú ház 30 fok alatti tetőlejtéssel idegen a táj- és faluképben. Általában a cserépfedés alkalmazását javasoljuk.

Javasolt tornác létesítése.

Javasoljuk a fa léckerítések használatát barna, vagy zöld színezéssel.

A középületek lehetőleg magas minőségben készüljenek, rangjukhoz méltó domináns középület jelleggel. Amennyiben családi ház, vagy parasztház kerül átalakításra, javasolt kiemelt bejáratok, árkádok alkalmazása a középület jelleg erősítése érdekében.

Az épületek színezésére szinte kizárólagosan a fehér színt javasoljuk az egység megőrzése érdekében. Egyéb színeket nem javasolunk, a harsány színeket pedig kifejezetten tiltani kell.

VI.3. Karakterterületenkénti ajánlások

Az egész település egy karakterterület, így külön ajánlásokat nem fogalmazunk meg.

VI.4. Közterületi ajánlások

A közterek formálásánál és az utcabútorok kialakításánál javasoljuk az egyszerű és természetes anyagok és formák használatát.

Javasolt az útszegélyezések, padkák rendbetétele, az árokpartok növényesítése, virágosítása.

Külterületeken is kerüljük a rikító színeket. Az épületek körül fásítás legyen.

Szép példák útburkolatokra, gyalogosfelületek szintbeni elválasztására

Modern, de a hagyományos formákat megidéző lakóházak, melléképületek (más településekről)

Példa más településről falusi léptékű középületre

VI.5. Reklámhordozók, egyéb műszaki berendezések

A településen ma nem gyakorlat a reklámozás, így csak néhány általános javaslatot fogalmazunk meg. Az épületeken elhelyezendő cégfeliratok, cégérek arányukban, léptékükben igazodjanak a fogadó épülethez.

Szükség esetén általánosságban a kerítéskapuk oszlopára szerelt cégérjellegű cégtáblákat javasoljuk. Hordozóanyaguk elsősorban fa legyen. Mérete ne haladja meg a 80/60 cm-t.

Épületek, építmények reklámcélú teljes beborítását, színezését kerüljük.

Forrás:

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára 1983.

<https://hu.wikipedia.org>

mapire.eu

Magyarország városai és vármegyéi I. kötet: Abaúj-Torna vármegye és Kassa (Apolló Rt. Budapest 1896)

Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében (Miskolc-Szentendre 1989)

Balassa M. Iván: A parasztház története a Felföldön (Miskolc 1994)

Fényes Elek: Magyarország Geographiai Szótára (Pest 1851)

Sárközy Sebestyén - Nováki Gyula: A történeti Abaúj-Torna megye várai (Az őskortól a kuruc korig)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye falvainak táji, építészeti arculatvizsgálata (Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar Építészettörténeti és Elméleti Intézet, 1993)

Készítette: Gagyapáti Község Önkormányzata

Krasznokvajdai Közös Önkormányzati Hivatal

Felsőgagy Kirendeltség

3837 Felsőgagy, Rákóczi út 78.

Telefon: +3646442101

E-mail: felgagy@gmail.com

Polgármester: Bogoly János

Jegyző: Dr. Kerékgyártó Judit

Készítette: Szunyogh László és Taba Benő

Szerző jogok fönntartva.

Települési főépítész: Taba Benő

Design: Tari László

Fényképek: Taba Benő

Légifotók: Tóth Dávid

